

Kövesdy Gábor

Veszteséglista - Szóts István Röpirata elé

44 telének hideg, gránátsivításos napjaiban egy 33 esztendősi fiatalember, elsőfilmes rendező nem a napi kenyér-fejadagról, hanem a magyar filmművészet jövőjéről gondolkodik. Filmbe illő szituáció. Amerikai filmbe illik: hétköznapi, ám jövőbe mutató, pátosszal teli történetet sejtet. A mindennapi élet és benne az ábrándos idealizmus, mely meglehet, ma illúziókat kerget, de valójában a holnapot teremti, és amiről álmodik, az egyszer valóság lesz. A történetből azonban magyar film lett, melynek hőse feladni kényszerült az álmokat.

'45 hűvös tavaszán már mindenki tudhatta, gondolhatta: az őrségváltás, a kamarai filmgyártás után más kell, hogy jöjjön - mégis kevesen gondolkoztak azon, vajon mi lesz az? Miközben mindenki a politikai és gazdasági befolyás újraelosztásában volt érdekelt - ezt nevezte később Szóts gyomrot kavarási hatalmi harcnak - megszólalt egy bátor idealista, aki politikai befolyástól mentes filmiparról, mi több, üzlet helyett művészetről beszélt. Számára ez volt a remélt új korszak lényege.

És le is írta Szóts István sorban, átgondoltan, pontról pontra haladva, hogy mit kellene tenni az új magyar film érdekében. Tudta, hogy a magyar filmművészet megszületése nem pusztán jószándék vagy elhatározás kérdése. Mindenekelőtt meg kell teremteni létének feltételeit: a filmakadémiát, a kísérleti stúdiót, az állami támogatással, de állami befolyástól mentesen működő filmgyártást, a közönség ízlését alakító filmklubhálózatot, a művészfilmeket vetítő mozikat, a szakszerű kritikát, a filmkölcsonzókat, az archívumot. A Röpirat nagy érdeme, hogy Magyarországon először vázolt fel egy olyan modern, a kor színvonalán álló mozgóképipari intézményrendszert, amely amellet, hogy iparágként működteti a filmgyártást, egyben sajátos társadalmi-kulturális jelenségként: közművelődésként és művészetként is képes értelmezni és kezelni. Korszerű és korszakos program, aminek valóra váltásához szinte minden feltétel hiányzott: pénz, szakértelem, a szakma támogatása, s végül ne feledjük, főképp a politikai akarat; a filmipart érintő döntések meghozatalakor messzire tekintető államférfiúi nagyvonalúság és valódi demokratikus elkötelezettség. Így a Röpirat rövid távú programja évtizedekre munkát adó feladatgyűjteménnyé vált.

A Röpirat mindezekén túl művészi program is. Szóts a filmről mint sajátos művészetről vallott elveinek az egyik legteljesebb foglalata. Olvasható benne az Európában éppen megszülető neorealizmus művészi elveinek összefoglalása; - talán az első alkalom a magyar filmtörténetben, amikor egy itthon dolgozó magyar filmes a kortárs európai folyamatokkal egy ütemre lélegzik.

Ezen túlmenően Szóts olyan állításokat tesz, és olyan fogalmakat előlegez meg, melyek jegyében a következő évtizedek európai filmművészete alakult: ilyen a rendező középpontba állítása és a szerzőiség fogalmának előtérbe helyezése, vagy a szintén az új hullámok megszületéséhez kapcsolható technikai újdonság: a könnyű, szállítható és kézbe vehető kép- és hangrögzítő berendezések jelentőségének felismerése. A Röpirat kínálta perspektívákat és az elmaradt lehetőségeket számba véve arra is gondolnunk kell, hogy milyen nagy jelentőségű lehetett volna a magyar film számára a kortárs európai filmművészethez való szinkronidejű kapcsolódás lehetősége.

Ám alig több, mint két évtized alatt másodszor is elment a hajó. Először a 10-es, 20-as évek fordulóján, amikor az előző évtized filmgyártása alapján minden feltétel adott volt ahhoz, hogy Magyarországon jöjjön létre az Európában éppen kibontakozó filmművészeti forradalom egyik legtermékenyebb műhelye: nagy volumenű gyártás, fejlett filmes infrastruktúra, kitűnő gyakorlati és elméleti szakemberek. Korda Sándor, Kertész Mihály, Fejős Pál, Bolváry Géza, Vajda László, Lengyel Menyhért, Bíró Lajos, Trauner Sándor, Balázs Béla, Moholy-Nagy László - néhány név azok közül, akik számára nem adatott meg, hogy a magyar film szolgálatában, itthon teljesítsék ki tehetségüket. Tudjuk, az okok nemcsak a kétségtelenül tragikus külső körülményekben keresendők. Ugyanez ismétlődött meg 45 után: nemcsak a történelmi kényszer üldözte el vagy tette lehetetlenné azokat - akkor épp Balázs Bélát, Radványi Gézát és Szóts Istvánt -, akik a magyar filmművészet megteremtésének kulcsfigurái lehettek volna. A Röpiratot világra segítő remény hamar köddé vált: 48 telének hideg, csizmaropogásos napjaiban már másféle szándékkal álmódzó idealisták tervezték előre megfontoltan a holnapot.

<http://www.filmkultura.hu/regi/articles/essays/szotskov.hu.html>

